

זינוביוס, ראש משטרת העיר חלוצה שבנגב בשנת 359 אסה"נ

מאת מ. שוֹנְבֵה

המקרה של בייתוס, ראש משטרת העיר חלוצה שבנגב א"י בשנת 356 אסה"נ, שתארתי ברבעון זה (שנה ג' עמ' 18 ואילך) חוזר בנוגע לאיש אחר שנים אחדות אחר כך. מודסטוס (Modestus) ה־comes orientis החל משנת 358¹ קשור קשרי ידידות קרובה בליבאניוס כל זמן שתפקידו מכריח אותו לשבת באנטיוכיה. כשהוא נוסע משם. יש חלוף־מכתבים עַר בין הידידים. בין דברים אחרים מקשרת אותם ההתענינות בריטוריקה. הריטור מרבה לתת לפעל לפקיד הגבוה בנסיעותיו, באשר הוא שם, לטובת מכיריו הרבים. בשנת 359 נמצא הקומס מעבר לפרת לרגלי סכנת התנפלות הפרסים על גבולות האימפריום. בחורף 359/60 הוא בדרך לאלכסנדריה, כפי שלומדים מתוך מכתב מספר 100 של ליבאניוס (הוצאת Foerster)², הנשלח למודסטוס. שני המכתבים שאחריו, מס' 101 אל מודסטוס ומס' 102 אל אורבאנוס (Urbanus) ה־assessor של הקומס, המלווה אותו בנסיעותיו, דנים על אותו הענין ושניהם, הקומס ועוזרו, מחוייבים להתעסק בו, מפני שליבאניוס מזרז את שניהם ע"י מכתביו. במכתב מס' 101 מגיע ליבאניוס אחרי מבוא ארוך וריטורי לעצם הענין (X, 102, 8): „זינוביוס הוא מורי והוא חי אצלנו (ז"א באנטיוכיה), אולם מוצאו מחלוצה והוא בן אחיו (או בן אחותו) של ארגיריוס³ המצויין⁴, והוא אבי הנאומים (הכוונה לאומנות הריטוריקה, λόγοι) שישנם בי

(1) עי' O. Seeck, Briefe des Libanios (= Se) עמ' 213 ואילך; Amm. Marc.

19, 12, 6.

(2) השוה Silomon, De Libanii epistularum libris I-VI (=Sil) עמ' 39 ואילך.

(3) אין ספק למי משני האנשים הנקראים בשם ארגיריוס הכוונה, לאביו או לבן של אובודיאנוס (עי' Se עמ' 222). אמנם במפתח Se לא הבדיל ביניהם. זינוביוס הזקן, קרובו של זינוביוס שעליו אנו דנים, מת בשנת 354 (עי' Se עמ' 315 ערך Zenobius I ואת מאמרי על בייתוס עמ' 18-19) והוא יכול להיות בן אחיו או אחותו רק של ארגיריוס הזקן, אביו של אובודיאנוס, כי זה עוד צעיר בשנת 358. ארגיריוס הבן הוא בגיל צעיר בערך, כי הוא נוסע לקנות סוסים להתחרויות באנטיוכיה, המתקיימות בשנת 360 (עי' מכתב מס. 113 381). Richtsteig ב-Index s. v. Ἀργυρίου³ יחס בטעות את המקום שלנו לבנו של אובודיאנוס.

(4) Ἀργυρίου τοῦ πάπυ 185 (X, 171, 7).

אם יש בי כאלה כלל. גם בהיותו בחיים כבדתי את האיש וגם אחרי מותו ע"י קרוביו בנסותי לעזר להם עד כמה שאפשר. וגם כעת באה הזדמנות הדורשת עזרה ואתה נותן את היכולת לכך. כי את האיש הזה הנקרא בשמו של האיש הוא (ז"א זינוביוס) והוא קרובו שהופקד להיות שומר השלום (ראש המשטרה) ושומר ביותר על העיר, את האיש מגרש מי שהוא ממשרתו ע"י התקפותיו. (τὸν γὰρ ὁμῶνυμον. ἐκείνῳ τουτοῦ καὶ συγγενῆ τεταγμένον εἰρήνης φύλακα καὶ μάλιστα γε φρουρήσαντα τὴν πόλιν ἐκβάλλει τις ἐπιθέμενος τῆς τάξεως). כיצד הוא עושה את זאת, לא אגיד כי אתה רואה את זה. מבקש אני איפוא שהמגרש שלא בצדק יסבול את זה (את הדחיה ממשרתו) בצדק, בכדי שאוכל לעשות ע"י כך את הצדק (המגיע לו) כלפי המתנח המנוח ובכדי שלא יגרשו החזקים יותר את העוני של אלה".

טרם אפרש את הקטע אוסיף תרגום המכתב שבא אחריו (מס' 102) הנשלח אל אורבאנוס (Ὀὐρβανός)⁵ עוזרו של מוסדסטוס.

לְאוֹרְבָּאנוֹס

הנני מזמינך למסילתך, כשאני מזמינך לעזר לאלה שנעשה להם עול⁶. כי זינוביוס זה נעשה לו עול: הוא עמד בראש השלום (המשטרה) בחלוצה בדייקנות (εἰρήνης... προστάς ἀκριβῶς) אולם גורש מהארץ על ידי אדם היודע לקנות דברים כאלה. אולם אתה אל תרשה שהאיש הזה ידו תהיה על התחתונה ושאני אהיה לצחוק, כי אני נחשב כאדם הדואג לאיש זה ושיש לו השפעה אצלכם. ואם תחזיר לו את הארץ, הכן לטובתו גם את לבו של ההגמון (הכוונה לראש הפרובינציה) שיהיה יותר רך כלפיו (κἂν ἀποδῶς αὐτῷ τὴν χώραν, καὶ τὸν ἡγεμόνα כלפיו αὐτῷ προκατασκευάσον προῶν) או ע"י כך שתשוחח אתו כשהוא נוכח או ע"י מכתב, אם הוא איננו. כי יותר טוב לא להשיג כלום מאשר להשיג (דבר מה) יחד עם איבתו".

המכתבים נמסרו לשני הפקידים הגבוהים ע"י זינוביוס עצמו. הוכחה לכך ה- pron. demonstrative - τούτου 101 במכתב ו- οὗτοι Ζηνόβιος 102 במכתב. אפשר שליבאניוס שלח לו את שני המכתבים. אולם אין מן הנמנע להניח, שראש המשטרה המודח ושגורש מן הארץ היה בעצמה באנטיוכיה והתאונן לפני ליבאניוס על מר גורלו. הקומס וה- assessor שלו מתבקשים לעזר כל אחד לחוד. שניהם

(5) ע"י עליו Se עמ' 315. הוא איש פיניקיה שכנראה הכיר את הסביבה שבה צריך היה לפעול.

(6) פירוש הדברים: אני מזמינך לפעולה שבה עמלת את עצמך ורגיל אתה להצליח. המשל

נמצאים בנקודה עצמה, שבה יכולים לראות במו עיניהם את פרטי המקרה (עי' מס' 101 עמ' 17, 102) (σὺ δὲ ὄρας) או לשוחח פנים אל פנים עם הפקיד האחראי העליון של המחוז (ἡγεμών), עם ה־*praeses Palaestinae secundae*, שניהם נמצאים איפוא בחלוצה, שצריכים כפי הנראה לעבר אותה בדרכם למצרים.⁷ זה מתאשר גם ע"י המלים (עמ' 102, 15): *μάλιστα φρουρήσαντα τὴν πόλιν*: "א" ה"ע"ר". קודם מודגש ששמו כשם הריטור זינוביוס שמת מחלוצה⁸ שהוא קרובו. *τὴν πόλιν* מתכוון לעיר שבה נמצא מקבל המכתב. ההמלצה לפני מודסטוס נעשתה כך, שאינה יכולה שלא להשפיע: הרמז לזינוביוס מורו של ליבאניוס, ז"א הרמז לאמנותו הנערכת ע"י מודסטוס, הדגשת שווי השמות, הרמז לקרבתו אל הריטור, הדגשת הקרבה לארגיריוס – שע"י איננו יודעים פרטים, ע"י לעיל הערה 3 – שכנראה היה קשור באיזה קשר שהוא גם עם ליב' וגם עם מודסטוס, כל אלה הדברים יחד צריכים להפעיל את מודסטוס.

עצם מהלך הענינים הוא כזה: זינוביוס היה *εἰρήνης φύλαξ*⁹. הוא כבר פעל זמן מה במשרתו, כפי שאפשר ללמד מתוך ה־*perf* (τεταγμένον) והצליח (עי' *μάλιστα γε φρουρήσαντα τὴν πόλιν ep. 101 τῆς εἰρήνης...*) *προσὸς ἀκριβῶς*. הוא הודח ממשרתו (τάξις) ע"י איש שהתכוון לכך. מי הוא האיש אין לנו יודעים. אצל ליב' הוא מופיע כאינטריגנט. הוא כנראה קנה בשוחד אנשים, שהאשימו את ראש המשטרה בחטאים כאלה עד שראש הפרובינציה מצא לנכון להורידו מכסאו. ה־*praeses provinciae* הוא ניכר כשונאו במכתב השני, כי אורבאנוס מתבקש להפך את לבו לטובתו. זינוביוס לא רק הודח אלא אולי גם הוגלה (עמ' 103, 5 *ἐκπεσὼν δὲ τῆς χώρας*; שם 8 *ἀποδῶς αὐτῷ τὴν χώραν*). עובדה זו מרשה לחשוב על האפשרות, שזינוביוס עזב את עירו ואת *Palaestina secunda*, והלך לאנטיוכיה לבקש עזרה ושב לחלוצה והמכתבים בידו בזמן שמודסטוס שם¹⁰). ראש המשטרה היה איש עני (עמ' 102, 19 *τῆς τε τούτων*).

(7) את זה העיר כבר Se עמ' 362. אם מודסטוס הלך ישר מהפרת דרך עבר הירדן וא"י ודרך חלוצה לאלכסנדריה או אם שב קודם לאנטיוכיה ואחר כך עבר את א"י אין כאן מקום לקבע. לפי Sil. עמ' 39 ו־57 הוא בחרף שנת 358/9 ובקיץ 359 בארם נהרים, שוב בקיץ שנת 359 באנטיוכיה, בהתחלת החרף שנת 359/60 הוא בבית־שן ובחרף 359/60 הוא הולך למצרים.

(8) עי' מאמרי לעיל עמ' 18.

(9) עי' שם עמ' 19 ואילך על התאר הזה. במכתב 101 הבטוי הוא אחר במקצת. ההבדל הוא סגנוני בלבד.

(10) ספק הוא אם אפשר להשתמש בעובדה זו כאסמכתה להשערה, ששני הפקידים לא שבו לאנטיוכיה והלכו מארם נהרים דרך א"י למצרים. אחרת יכול היה ליב' לשוחח אתם על מקרה זינוביוס. אולם אין לנו יודעים בדיוק מתי הודח ושנית היה יותר בטוח להזכיר לפקידים גבוהים את הענינים ע"י מכתבים כשהוא במקום המעשה.

לה־*praeses* ולהאינטריגנט. לפי דעת ליב נעשה עול לזינוביוס ועל ידי חקירתו של ה־*comes* יצא צדקו והוא יושב למקומו: ה־*ἐκβαλὼν*, האינטריגנט, צריך לסבול את גורלו של זינוביוס. זאת היא בקשתו. יוצא אפוא, שהאינטריגנט היה פקיד בפרובינציה זו. אין מן הנמנע לשער שהוא היה ממלא מקומו של המודח¹¹. אולם אינו מספיק לליב שזינוביוס ישוב למשרתו לפי החלטת הקומס ואפילו יהיה במצב יותר טוב אחרי שקבל את תפקידו ממודסטוס עצמו ולא מיד ראש הפרובינציה (עי' סוף מס' 101). ה־*praeses* צריך לשנות את יחסו אליו. כי לדעת ליב אינם עושים טובה לזינוביוס כשראש הפרווינציה הוא מתנגדו.

ראויים לתשומת לב הם ההבדלים בין הדרישות שמציג ליב לקומס ולעוזרו. מודסטוס מתבקש להשיבו ולהעניש את איש המזימות. אין זכר לבקשת השפעה על ה־*praeses* לטובת זינוביוס, כפי חנראה הקומס גבוה יותר מדי מאשר לבקשו לעשות כך. זה נמסר ל־*assessor*, שיעשה את זאת או ע"י שיחה או ע"י מכתב. למדים אנו ממס' 102 שהחקירה של המקרה ופסק הדין יכלו להיות גם בזמן שראש הפרובינציה אינו נוכח. את החלטת ראש הפרובינציה בנוגע לאחד מפקידיו מותר היה ל־*comes orientis* לבטלה לבלי לשמע אותו עצמו. כעת אפשר להבין את המשפט המסיים את מכתב 102. כי ה־*praeses*, המוחכש ע"י החלטתו של ה־*comes orientis* באי־נוכחותו והנעלב על ידי כך יכול היה להתנקם בזינוביוס הלא־רצוי לו ולהקשות עליו בפעולותיו. ולכן מתבקש ה־*assessor*, להפך את לבו של ראש הפרובינציה ביחס אל זינוביוס. ליב מחלק את תפקידי הפטרונים בחכמה ומתוך ידיעה יסודית של הפקידות ותפקידיה.

מי הוא ההגמון של הפרובינציה *Palestina secunda*, שבזמן כהונתו קרה המקרה של זינוביוס, אין אנו יודעים. שמו לא נזכר בקורפוס מכתבי ליב, שכנראה לא הכיר אותו. לו ידעו, היה מבקש גם ממנו עזרה בעד ידידו. יש עוד מכתב הודן על זינוביוס, מס' 170, הנשלח אל קירילוס¹², הפרקס של פלשתינה השניה בשנים 360-361, וזה לשונו: "הנה פונה בבקשה אליך על ידי זינוביוס לטובת אביו, האב בחלוצה ואצלנו הצעיר, בעל רצון טוב כלפי ידידו וקשה כלפי שונאיו. שהוא בעל תרבות (*παιδεία*), תוכיח דאגתו להוריו. כשתשמע אותו כשיבוא, בגללו תכבד את האב. אולם כל זמן שהוא איננו מחמת הריטוריקה (*λόγοι*) תעשה לי טובה זו". פרטים על מצב זינוביוס אינם ניתנים. בגלל הבן הלומד אצל

11) שכוונת הבטי *ἐκπίπτειν τῆς χάριτος* לגירוש מהפרובינציה בלבד אינו מתקבל על הדעת.

12) עי' Se עמ' 112 *s. v. Cyrillus I*

ליב' ראש הפרובינציה מתבקש „כבד” את האב החי בחלוצה, או בגלל ליב' עצמו, לא בגלל אישיותו של זינוביוס האב. הבטוי $\tau\mu\tilde{\alpha}\nu$ אינו מרשה פירוש מדויק, אינו מכיל גם רמז לעמדתו בעיר. האם המכתב נשלח אחרי ביקורם של מודסטוס ואורבאנוס? לפי Se (עמ' 367) זמן מכתב זה הוא החורף של שנת 360. שני הפקידים היו בדרכם לאלכסנדריה בחלוצה בחרף 359/60¹³, ויש להסיק מתוך עצם תכן המכתב מס' 170, לפני שליחתו. לו היה קירילוס או בראש הפרווינציה, היה ליב' פונה אליו ולא היה מבקש את אורבנוס, להפנות את לבו של ראש הפרובינציה לטובתו (עי' מכתב מס' 102 עמ' 103 שו' 9: $\kappa\alpha\iota\ \tau\acute{\omicron}\nu\ \eta\gamma\epsilon\mu\acute{\omicron}\nu\alpha\ \alpha\upsilon\tau\tilde{\omega}\ \pi\rho\omicron\sigma\kappa\alpha\tau\alpha\sigma\alpha\epsilon\upsilon\acute{\alpha}\sigma\omicron\nu\ \dots\ \acute{\omega}\varsigma\ \kappa\rho\epsilon\iota\tau\tau\acute{\omicron}\nu\ \gamma\epsilon\ \mu\eta\delta\epsilon\nu\delta\acute{\omicron}\varsigma\ \tau\upsilon\chi\epsilon\iota\nu\ \eta\ \mu\epsilon\tau\grave{\alpha}\ \tau\eta\varsigma\ \xi\chi\theta\rho\alpha\varsigma\ \acute{\epsilon}\kappa\epsilon\iota\nu\omicron\upsilon\ \tau\upsilon\chi\epsilon\iota\nu$ ברור איפוא שה- $praeses\ provinciae$ של שנת 359, הוא שגרש את זינוביוס, אינו יכול להיות זה שמתבקש לכבד את האב. אם מודסטוס ואורבנוס השיבו את זינוביוס על כנו, אין אנו יודעים, והבטוי החוזר של מס' 170 אינו מרשה להחליט את זה. על כל פנים אפשרי, שקירילוס בבואו לפרובינציה שלו — או בסוף שנת 359 או בהתחלת 360¹⁴ — מצא את זינוביוס בראש משטרת חלוצה וליב' מגן על עמדתו על ידי בקשתו. אפשרי גם כן להניח, שזינוביוס מלא תפקיד אחר או כלל לא מלא תפקיד וקירילוס מתבקש ל"כבדו" באופן כללי. יש לשים לב שפרטים על זינוביוס אינם מובאים — אולי לא היה נוח להללו? — ורק הבן הלומד או ליב' עצמו הם נראים כגורמים שיכולים להשפיע לטובתו על קירילוס אוהב הריטוריקה. נכרת זהירות מה בסגנון המכתב, את זינוביוס הבן כנראה הכיר קירילוס בזמן שהותי באנטיוכיה בשנת 357 ואולי בשנים אחרי זה עד התמנותו לראש פלשתינה שניה¹⁵.

(13) עי' Sil. עמ' 40 ו-57.

(14) בזמן זה, בחודשי החורף, נהגו ראשי הפרובינציות להתחיל לכהן בכהונתם, עי' למשל

Eusebius II אצל Se עמ' 324, Anatolius I שם עמ' 332, Priscianus I שם עמ' 364.

(15) מי הביא את המכתב לחלוצה, אין אנו יודעים. על כל פנים אינו מתקבל על הדעת

שזינוביוס האב בא אל ראש הפרובינציה והמכתב בידו. במס' 166, שאותו מיחס Sil. עמ' 31

לזינוביוס האב, מתבקש Andronicus II (Se p. 71 sq.), שהוא consularis Phoenices

— לפי Sil. עמ' 33 — במשך השנים 358 עד 361, לפי Se עמ' 74 בשנים 360 עד 361, ירדו

הקרוב של ליב', לכתוב מכתב לקירילוס ה- $praeses\ Palaestinae\ II$, לטובת אדם הבא אליו עם

מכתב זה. הרי לפנינו מקרה של המלצה הגורמת להמלצה שניה לטובת מביא המכתב. שם האיש

המוסר את המכתב לא נזכר. הוא מחלוצה וקרובו של אותו בייתוס המנהל את עסקי ליב' (עי'

מאמרי הנ"ל עמ' 19). אם האיש הזה ישיג בגללי איזו טובה בחלוצה, בייתוס קרובו של זה

(המוסר את המכתב) המנהל את עניני, יהיה יותר טוב אליי. אנדרוניקוס בתור ראש פיניקיה

כשנקשר את שני המקרים של ראשי משטרת חלוצה, מתקבל לוח כרונולוגי מאלוף מאד.

שנת 356: בייתוס ראש משטרת חלוצה הודח ממשרתו ע"י פירמינוס, consularis Palaestinae. (ע"י מאמרי עמ' 18 ואילך)

שנת 357 (או 358) בייתוס הושב לכנו (או הופקד למשרה גבוהה אחרת) ע"י קלימאטיוס ה־ consularis Palaestinae

שנת 359 זינוביוס, ראש משטרת חלוצה, הודח ממשרתו ע"י ה־ praeses Palaestinae II.

הדחת ממלא אותו התפקיד חוזרת איפוא במשך ארבע שנים. בשני המקרים פועלות השפעות מן החוץ. המשך בריא בהנהלת התפקידים לא יכל להתקיים בתנאי האדמיניסטרציה הארץ־ישראלית הנראים מתוך מכתבי ליב'. חשוב לציין ששניהם, בייתוס וזינוביוס, הם בני משפחה אחת. מתקבל על הדעת, שבייתוס הושב לכנו והמלצתו של ליב' השיגה את שלה מעוד טעם אחד: זינוביוס קרובו קבל את המשרה בהשפעת בייתוס או משפחתו. כי אין להניח שבמקרה ממלאים בני אותה המשפחה אותו התפקיד. אולי משרה זו היתה דוקא ביד משפחה זו והיו מתנגדי המשפחה שנהלו בשני המקרים מלחמה נגדם. במקרה של זינוביוס מכילים המכתבים רמזים על כך. אם כן הדבר, שני המקרים יכולים להיות לנו דוגמה למלחמת המשפחות מסביב למשרות ידועות בערי א"י.

מה היה סופו של בייתוס אין אנו יודעים, אולי מת בזמן כהונתו השנייה בתור εἰρηνάρχης. שמו לא נזכר יותר¹⁶. מתי התחיל זינוביוס אין בידנו לקבע. על כל פנים רואים אנו, איך ליבניוס, הריטור המפורסם, תומך בפוליטיקה של משפחת זינוביוס מורו ובייתוס, מנהל עסקיו, בעיר מולדתם, מרחוק והפקידות הגבוהה ביותר מתגייסת כדי להגן על עניני המשפחה במלחמה נגד חוגים ומשפחות אחרות אויבות לה השואפות למשרה שביד משפחת זינוביוס ובייתוס.

(ὡς ἄρχων Τύρου) מתגייס להשפיע על ראש פלשתינה השנייה. ד"א לומדים כאן דבר מה על יחס הפרובינציאל בנייהן. במכתב מס' 166 מבקש ליב' לטובת מוסר המכתב (ὑπὲρ τοῦ δόντος (σοι τὴν ἐπιστολὴν). אם זה באמת זינוביוס, הרי נסע מחלוצה לשם כך. אולם במס' 170 ראינו שהוא בחלוצה עצמה (ἔστι δὲ ὁ μὲν πατὴρ ἐν Ἐλούσει). עוד סתירה בדברי Sil: אם מס' 166 שייך לזינוביוס, למה הוא קובע אותו במשך השנים 358 עד 361 (עמ' 36) ופרסטר הולך בעקבותיו? ועוד זאת: זינוביוס לא נזכר אף פעם בקשר עם בייתוס, מנהל עסקי ליב' ובתור קרובו, אם כי היה קשור קשרי קרבה רחוקים. על סמך כל אלה אין יסוד להנחה שבמס' 166 המדובר על זינוביוס, אלא קרוב לודאי ש־ Βάλης, מוסר מס' 165 לקירילוס, הוא גם מוסר מכתב זה. על כל פנים זמן המכתב שנרשם גם ע"י פרסטר בראשו, השנים 358 עד 361, מוטל בספק וקרוב לודאי שהמכתב מחרף 359/60.

(16) ע"י מה שהעיר על זה באופן נכון Sil. עמ' 31.